

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ФЕНОМЕНУ ПЕДАГОГІЧНОГО НОВАТОРСТВА

Дічек Наталія Петрівна

*Інститут педагогіки НАПН України
Україна*

У сув'язі з вивченням тенденцій реформування української шкільної освіти в добу незалежності, зокрема в напрямі особистісно орієнтованого навчання дітей, постає вмотивована доцільність розгляду феномену педагогічного новаторства, яке є дієвим практичним засобом генерування й упровадження нових освітніх технологій та здійснення трансформаційних зрушень.

Процеси оновлення освіти супроводжуються підвищенням інтересу до педагогічного новаторства або до педагогічних інновацій. Останній термін увійшов до вітчизняного наукового обігу з середини 1990-х років. Це запозичений з англійської мови (innovation) термін, який семантично синонімічний до понять «нововведення» або «впровадження нового». Його було використано вже у державному документі «Національна доктрина розвитку освіти України» (2002), де наголошувалося, що модернізація загальної середньої і вищої школи забезпечується «інноваційною освітньою діяльністю у навчальних закладах усіх типів, рівнів акредитації та форм власності; правовим захистом освітніх інновацій та результатів науково-педагогічної діяльності як інтелектуальної власності» [5, с.17].

Щодо терміну «педагогічне новаторство», то, незважаючи на доволі активний ужиток, його розгорнуте тлумачення майже не зустрічається в науковій літературі й фахових словниках. Винятком є «Український педагогічний словник» (2011) відомого українського вченого академіка НАПН України С. Гончаренка, де подано таке формулювання: «Новаторство педагогічне – термін, який вживається для позначення діяльності вчителів та вихователів, спрямованої на поліпшення процесу навчання і виховання, на його раціоналізацію. Ця діяльність може стосуватися змін у завданнях, методах і прийомах навчання, а також змін у формах організації процесу навчання і виховання. Педагогічне новаторство може здійснюватися у вигляді діяльності експериментальних, пілотних, авторських шкіл» [3, с.233-234]. Водночас у багатьох тлумачних словниках є термін «новаторство», що, наприклад, пояснюється як «нове у творчій діяльності людей, чи просто діяльність новаторів» [6, с.676].

Уважаємо, що є потреба розширити й оновити інтерпретацію терміну «педагогічне новаторство», по-перше, врахувавши у його визначенні поняття новацій у царині теоретичних розробок або ідеї (положення) щодо обґрунтування змін в освітній галузі; по-друге, замінити ним термін «передовий педагогічний досвід», що функціонує в науковому обігу, починаючи з другої половини ХХ ст., і вартий оновлення. На нашу думку, поряд з новим іншомовним терміном варто ввести у науковий ужиток модернізований український термін «педагогічне новаторство», який тлумачимо так: «Педагогічне новаторство – це сукупність педагогічних ідей,

підходів, методів, технологій навчальної і виховної роботи, котрі ще не презентувалися в сучасному освітньому просторі, а також комплекс елементів або окремих елементів, що містять *нове* й ефективне (порівняно з попереднім) розуміння навчальних і виховних питань, а головне – інструменти розв'язання таких питань у сучасних швидкозмінних, мінливих умовах розвитку освіти».

Установлено, що дослідження педагогічного новаторства вимагає розгляду й врахування принаймні двох складників: історико-культурного контексту, як суспільно-освітнього середовища, що зумовлює зміни, та шляхів еволюції власне науково-педагогічного знання, орієнтованого на оновлення навчання, виховання й соціалізації нових поколінь громадян України. До окремих теоретичних завдань відносимо також необхідність: уніфікувати поняттєво-категорійний апарат, яким описується те чи те загальне або локальне явище педагогічної творчості; класифікувати з подальшою типологізацією розглядуваний феномен педагогічного новаторства.

На наш погляд, продуктивною може бути класифікація видів педагогічного новаторства на основі виокремлення: нового у змісті освіти, нового в організації освіти та нового у процесуальній реалізації освіти дітей і молоді. Можна також типологізувати педагогічне новаторство за рівнем застосування нововведень – загальнопедагогічні, галузеві, вузько методичні.

Наголосимо, що виважене ставлення до обґрунтування понять і термінів сприяє, по-перше, впорядкуванню фахової наукової мови (як Тексту) й точнішому визначенню типів, рівнів нового в освіті, а, по-друге, і це є ще більш істотним, встановленню й обґрунтуванню такої важливої характеристики здійснення новацій, як першість і наступність ідей на рівні історії української педагогічної думки, а далі – аргументування фактів наступності, синергійності освітніх ідей в історії світової педагогічної культури, що дає підстави для доказової характеристики внеску українських освітян у глобальну скарбницю педагогічного новаторства. Історична наступність новаторських ідей чи новаторських за змістом освітньо-технологічних компонентів навчання і виховання може бути з'ясована лише на основі узгодження понять, якими оперують у світовій та українській освітній практиці. Встановлено, що з'ясування генези, наступності і розвитку новаторських концепцій та освітніх практик (досвіду) створює основу для критично-творчого використання здобутків далекого і близького минулого у сучасному оновленні освіти.

За своєю суттю педагогічне новаторство постає альтернативою усталеним, традиційним паттернам і технологіям навчання й виховання. Власне суперечності між *новим* і узвичаєним є джерелами руху педагогічної думки і освітньої практики. Водночас нове у шкільній сфері виникає тоді, коли для нього визрівають необхідні суспільно-культурні передумови, які вмотивовують появу зразків новаторства. Як свідчать наші дослідження, найактивніше новаторська діяльність в галузі освіти в Україні розгорталася у періоди політико-ідеологічних криз або революційних зрушень. Так було, наприклад, наприкінці XIX - початку XX ст., коли завдяки громадським просвітницьким ініціативам в Україні з'явилися перші національні українські

школи, коли започатковували перші освітньо-виховні установи для дітей з особливими освітніми потребами, або в 1980-ті роки, коли бурхлива суспільна ситуація і визрівання суспільного зламу активізували педагогіку співробітництва. Згадаємо також, що внаслідок революційної руйнації Російської імперії і, як наслідок, відмови від старої системи освіти, розпочалися масові (вдалі, і не зовсім, зокрема невідповідне впровадження у 1920-ті роки навчання на основі комплексів) педагогічні експерименти новаторського характеру, а також організація нових типів шкіл (школи-комуни, школи-колонії).

У періоди стабілізації суспільних процесів зміни в освіті є значно менш затребуваними, що, однак, не зупиняє появи новаторських зразків у шкільній практиці, як, наприклад, діяльність Павлівської школи під керівництвом В.Сухомлинського, чия педоцентрична освітньо-виховна концепція виявилася антитезою загальнопоширеним, ідеологічно детермінованим освітнім канонам радянської доби. Подібні тенденції розвитку і відносного спаду педагогічного новаторства спостерігаються і в історії зарубіжної школи.

Установлено, що з другої половини ХХ ст. в Україні поступово склалася практика, а згодом – певна система виявлення, наукового узагальнення, оприлюднення і широкої популяризації серед освітян кращих здобутків окремих учителів й учительських колективів, що зробило можливим масово, в усіх регіонах країни, добирати зразки новаторських здобутків [1; 4] й організувати спрямоване педагогічне новаторство завдяки організації педагогічних колективів на розроблення актуальних методичних проблем. Особливу роль у процесі нагромадження кращих зразків педагогічного новаторства відіграють інститути післядипломної педагогічної освіти України.

Список використаних джерел:

1. Бондар С.П., Момот Л.Л., Липова Л.А., Головка М.І. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті. Рівне. Теніс. 2003. 198 с.
2. Веліховська А.Б. Модель вивчення передового педагогічного досвіду. Постметодика. 2012. № 4. С.46-52.
3. Гончаренко С. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-е вид., доп. і випр. Рівне. Волинські обереги. 2011. 552 с.
4. Матвеева Н. Передовий педагогічний досвід та його роль у професійному розвитку педагога. Обрії. 2012. № 2(35). С.24-26.
5. Національна доктрина розвитку освіти. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2002. № 2. С.9-27.
6. Словник іншомовних слів / За ред. Л. Пушкіт. К.: «Довіра», 2000. 1018 с.